

LESZEK OPYRCHAL¹

Wydział Budownictwa i Geodezji
Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie
ORCID 0000-0001-7585-843X

RUSŁAN NAHYBIDA²

Narodowy rezerwat historyczno-architektoniczny Kamieniec
ORCID 0000-0002-7779-9362

WIZYTACJE KOŚCIELNE Z LAT 1741, 1796 I 1824 JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII KOŚCIOŁA W ZINKOWCACH – CZĘŚĆ 2

Edycja tekstu wizytacji z 1824 r. (ciąg dalszy)

Kościół świecki, parafialny, zinkowski

Miasteczko Zinkowce, guberni podolskiej powiatu kamienieckiego, dawniej województwa podolskiego, niegdy[ś] stołowe dobra biskupów kamienieckich, potem po przyłączeniu kraju polskiego do Państwa Rosji, skonfiskowane i wraz z innymi dobrami darowane JW grafini Branickiej, dziś zaś w posiadaniu jej córki JW. grafowej Woroncowej zostają. Leży nad rzeką Smotryczem w rozdole, pod samym prawie miastem gubern[ator]skim Kamieńcem i jest niejako jego przedmieściem. Budowy drewniane, brzydkie, z rzadka murowane. Dawniej, pokaż Żydom nie wolno było mieszkać w Kamieńcu, znacznie od Żydów kupców osiadłe i handlowe było, lecz teraz zupełnie zaniedbane i opuszczone. Odległe jest od miasta stołecznego gubernium Kamieńca Podolskiego, o jedną tylko wiorstę ku zachodowi. Między latami 1672 i 1699 panowaniu Turków uległo.

¹ Hydrotechnik, profesor WAT. Zainteresowania naukowe to wykorzystanie systemów hydrotechnicznych w budowlach obronnych XVII i XVIII w., historia i dawna kartografia Kamieńca Podolskiego. E-mail: leszek.opyrchal@wt.edu.pl.

² Archeolog, pracownik naukowy Państwowego Rezerwatu Historyczno-Archeologicznego „Kamieniec” w Kamieńcu Podolskim. Interesuje się historią Podola. E-mail: ruslan.koval82@ukr.net.

§ I^{szy}/ξ

Kościół świecki parafialny, zinkowski, stary, zdezelowany, przez kogo był i w którym czasie wymurowany, nie wiadomo. Długi od drzwi wchodowych [3] od prezbiterium łokci⁴ 101, szeroki 1 [rys⁵] (70?) łokci, w kształt figury czworoboku, frontem między wschód letni i północ obrócony. Dach gontami z zebranej kwesty nowo w 1822 roku pobity, od frontu dach stary w miejscu, gdzie terażniejszy ksiądz kościoła stara się z zbieranej kwesty, jeżeli wystarczy, facjatę wyprowadzić i krużganek przymurować. Kopułka mała, białą blachą obita z sygnaturką w środku i z krzyżem żelaznym z wierzchu. Ściany wapnem z zewnątrz wyprawione, pobielenia i reperacji potrzebują. Drzwi frontowe pojedyncze, wielkie, z zamkiem francuskim, do nawy kościoła prowadzą, gdzie ściany i sklepienia murowane, gładką⁶ wapnem wyprawione, reperacji i pobielenia potrzebują. Posadzka z kamienia szlifowanego ułożona. Ołtarzy cztery: pierwszy wielki; w nim obraz Pana Jezusa ukrzyżowanego na płótnie, po bokach dwa małe obrazy św. Rocha na płótnie i Matki Boskiej na drzewie malowane, w ramach malarsko połączonych. Mensa murowana, o jeden stopień podniesiona, cyborium drewniane, dla konserwowania sanctissimum⁷. Drugi ołtarz zaraz w prawo od wielkiego ołtarza, z obrazem św. Mikołaja na płótnie. Trzeci ołtarz naprzeciwko, z obrazem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Panny Marii. Czwarty ołtarz po prawej stronie w nawie kościoła z obrazem Św. Trójcy, bez ram, na płótnie malowany; przy nim Oko Święte⁸ i foru[m] baptyśmatis⁹ przyzwoicie zachowują się. Mensy przy małych ołtarzach, o jeden gradus podniesione z portatylami¹⁰ konsekrowanymi. Obrazy: 1° Św. Józefa w ramach wielkich snycerskiej roboty, w kwiaty; 2° Narodzenia Pana Jezusa na płótnie; 3° Weroniki na drzewie malowane; 4° Obraz procesjonalny Najświętszej Panny Maryi i ukrzyżowanego Pana Jezusa, na drzewie malowany, w oprawie snycerskiej roboty. Ambona ordynarnej¹¹ roboty, drewniana, do której wchód z zakrystii. Chór drewniany, z romaniką snycerskiej roboty, przy drzwiach wielkich, na belkach; na nim mały pozytywek do grania w czasie mszy śpiewanej, namaszczoney¹² wchód do chóru z kościoła [jest] po drabinie. Za amboną w prezbiterium w lewo drzwi z zamkiem francuskim, idą do zakrystii, w której jest szafa z postumentem i szufladami na garderoby kościelne. Okien niewielkich w kościele [jest] 4, w zakrystii małe 1, wszystkie z kratami żelaznymi.

2^{do13}. Nie wiadomo, czy kościół zinkowski był kiedyś konsekrowany. Jest on murem kamiennym w koło opasany, w którym od frontu drzwi wielkie na cmentarz, a za kościołem

³ Dawna rosyjska jednostka odległości drogowej. Podawane są następujące jej wartości: 1,06668 m (D. Fenna, *Jednostki miar*, Warszawa 2004, s. 305); 1064,5 m (A. Arcta, *Słownik ilustrowany języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1916, s. 264); 1066,79 (S. Lam, *Trzaski, Everta i Michalskiego Encyklopedia Powszechna dla Wszystkich*, Warszawa 1936, s. 838).

⁴ Nieodczytane słowo, patrz rys. 1.

⁵ Łokieć staropolski obowiązujący w latach 1764-1819 wynosił 59,55 cm, łokieć nowopolski obowiązujący w Królestwie Polskim w latach 1819-1849 wynosił 57,6 cm (D. Fenna, *Jednostki miar*, s. 171-174).

⁶ Zatarty fragment, patrz rys. 2.

⁷ Być może „gładka” była narzędziem do wygładzania ścian.

⁸ Najświętszego Sakramentu.

⁹ Oko Opatrzności.

¹⁰ Chrzcielnica.

¹¹ Portatyl – przenośny ołtarz.

¹² Zwyklej, powszechniej.

¹³ Prawdopodobnie chodzi o substancję konserwującą drewno.

furta [14] zakrystiana prowadzą. Przy drzwiach frontowych w lewo jest grób murowany, kamieniem sklepiony, w którym ciała zmarłych niegdy[ś] grzebano. Dalej dzwonnica o czterech skarpach murowanych daszkiem podbitych, niedawno wymurowana. Od południa, przy murze obwodowym kostnica, murowana. Dach na niej zupełnie zdezelowany. Drzwi na zawisach z klamką do kłódki.

3. Kościół zinkowski odległy jest od miasta stołecznego diecezji, razem i rezydencjonalnego biskupów kamienieckich, Kamieńca Podolskiego, o jedną tylko wiorstę, a od dziekańskiego mieszkania miasteczka Gródka o 50 wiorst ku północy, od kościoła zaś Czercenskigo, z którą parafią graniczy, w tę stronę o 20 wiorst. Jakie są tego kościoła fundusze i jakie do nich przywiązane obligi, o tym w S.Q. opisanu będzie.

§ II^{gi}/ξ

N^{ro} 1. Opisanie plebanii i wszelkich kościelnych zabudowań

Rezydencja, w której ksiądz pełniący posługę parafialną przy kościele zinkowskim mieszka, [jest] stara, snopkami poszyta, z gankiem, frontem ku zachodowi obrócona. Ściany grodzone, walcowane, komin murowany, nad dach wyprowadzony. Drzwi jedne od frontu do sieni, drugie naprzeciwko do ogrodu z sieni wychodzą. Z sieni w prawo drzwi na zawisach z zameczkiem krytym do izby; gdzie podłoga i sufit z tarcic, okien dwie i piec ogrzewalny kamienny. Naprzeciw rezydencji w prawo nieco, piekarnia, niedawno wystawiona, słomą poszyta, ściany walcowane. Drzwi ordynaryjnych dwa, okien dwie. Za piekarnią w prawo stajenka chrustem grodzona, snopkami poszyta. Spichlerz z drzewa w zrąb zbudowany. Podłoga sufit z drzewa tartego, założone zasieków os[ie]m. Drzwi na zawisach z klamką do kłódki. Dach snopkami poszyty. Niedaleko spichlerza w prawo stodoła na słupach dębowych snopkami poszyta, w roku 1822 wystawiona. Naprzeciwko spichlerza idąc, ku rezydencji, loszek na ogrodnicę w ziemi rznęty, ziemią przysypany. Przy tych zabudowaniach jest ogród warzywny, a koło rezydencji sadek drzew śliwowych i wiśniowych¹⁵. Cały obwód mieszkania plebana z zabudowaniami, ogrodem i sadkiem, częścią chrustem, częścią częstokołem, a na równem więcej okopem opasany. Wszystkie w należyтым porządku i przyzwoicie utrzymane są.

N2. Inwentarz mobiliów rezydencji zinkowskiej

W rezydencji szafa stara o trzech kondygnacjach jedna, skrzynia stolarskiej roboty¹⁶ na nic nie przydała się [17] jedna. Łóżko drewniane sznurami oplatane jedno, stolik mały, z szufladką jeden. Taboretów ordynaryjnych trzy. Kanapka stara jedna. W piekarni szafa o 4 kondygnacjach jedna, stół ordynaryjny jeden; i skrzynia na skład leguminów nie ma¹⁸ jedna. Wszystkie te sprzęty w całości znajdują się [w rezydencji] i [są] przyzwoicie utrzymane.

Szkoły i szpitala przy kościele zinkowskim nie ma i nie masz na to żadnych funduszków.

¹⁴ Brak jest punktu 1.

¹⁵ Nieodczytane słowo, patrz rys. 3.

¹⁶ Org. „wiszniowych”.

¹⁷ Dalej tekst dopisany nad zdaniem.

¹⁸ Nieodczytane słowo, patrz rys. 4.

N³^{ci}. Bractwo kościoła parafialnego zinkowskiego

Bractwo przy kościele zinkowskim pod tytułem Świętej Trójcy, przywilejem Ojca Świętego Piusa XVII pod rokiem 1790 dnia 1-szego m[i]e[siąc]a września wydanym, utwierdzone i przed biskupa diecezjalnego, ma sumkę z kwesty zebraną i Kazimierza Kotwickiego mieszkańca kamienieckiego, jak skrypt, pod Rokim 1805 dnia 18 m[i]e[siąc]a sierpnia¹⁹ wydany, z procentem czwartym ~~hypotekowaną~~; na domie jego w księdze [w] Kamieńcu Podolskim jest nazwanym, ulokowaną. 2ie ma pasiki, pni 16, z której równie z kwiaty i za światło przy pogrzebach, zebrane dochody bractwo na potrzeby kościoła ~~opatrzają~~ obraca, i to tylko prawie na ten cel jest funduszem, bo kościół żadnego nie na to²⁰ funduszu. I pobiera także bractwo kościelne, czyniąc od ~~najemnika~~ szlachcica Grzybowskiego mieszkającego w chacie tuż zaraz za cmentarzem będącej. Ma bractwo księgę przychodów i rozchodów, lecz aby się z tego przed rządcą kościoła wylizowała, to nie ma śladu, również nie widać, aby były kiedy i jakie lepsze bractwo dla przeszkód gruntowej ekonomii i małej liczby katolików mieszkających na Zinkowcach, nie mogło być i nie może uregulowane tak, aby w zaprowadzeniu swoim od przewidziało przepisów rządu diecezjalnego. Obowiązki bractwa są te: w dnie niedzielne i uroczyste bywać na nabożeństwie, tudzież w czasie publicznych procesji i pogrzebów parafian, z światłem i chorągwiemi usługiwać.

Obliczenie kasy brackiej

		srebrem	
		rubli	kop
Przychód	Zostawało w kasie brackiej roku 1821	3	50
	W ciągu roku z czynszu, procentu, kwesty komuny i za światło przy pogrzebach oraz z pasieki przybyło		
	Do kasy brackiej jak rejestra pokazują	135	68½
	Summa rocznego przychodu	139 ²¹	18½
	W rozchodzie	126	25½
	Zostało w kasie brackiej na dalsze ekspens	12	93

N^{ro} 4te Cmentarz parafialny, grzebalny

Cmentarz grzebalny kościoła parafialnego, zinkowskiego, trzysta kilkadziesiąt kroków od kościoła ku zachodowi położony, rowem okopany i furtą drewnianą zamykający się. Pośrodku cmentarza figura stara, wielka z korpusem rznietym ukrzyżowanego Pana Jezusa. O sto kroków od cmentarza, pod kapliczką małą stoi statua Świętego Jana z drzewa rznietą na podmurowaniu.

¹⁹ „Skrzynia na skład leguminów” zostało przekreślone i powyżej wpisane „nie ma”.

²⁰ Data została później dopisana innym kolorem atramentu.

²¹ Poprawiono kwotę 138.

§ III^{ci}/ξ**Inwentarz sprzętów kościelnych**

		sztuki	waga		próbna
			funty	luty	
srebro	1. Monstrancja pomurna częścią wyzłacana	1	1	8	10
	2. Kielich srebrny z pateną, w środku tylko wyzłacany	2		30	12
	3. Puszka na santissimum z wierzchołkiem po części wyzłacana	1		15	12
	4. Puszczałka mała pro deferendo viatico, wyzłacana	1		2	12
	5. Błacha srebrna na krzyżu Pana Jezusa ²² w wielkim ołtarzu z sztuk dwóch złożona	2			9
	6. Na tym że obrazie wotum w formie serca większych dwie 12½ lutów, mniejszych dwie 2½ lutów ważyć ²³ [!]	4		15	10
	7. Wotum niewielka tabliczka z osóbką rznietą przy tymże obrazie P. Jezusa	1		2	10
	8. Wotum nóżka 1½ luta, medalów ze turskich ²⁴ dwa 3½ luta, serce maleńkie przy boku ½ luta	4		5½	10
	9. Na obrazie Św. Mikołaja infuła i pastorał	2		2	9
	10. Na obrazie Św. Józefa pieluszka, lilia i dwie korony	4			10
	11. Na obrazie Św. Rocha sukienka i tyka cała pozłacana	2			10

Dalej inwentarz sprzętów kościelnych

		sztuki	pudy	funty	luty
Cyna	1. Tac pod ampułki do ołtarza dwie	2			6
	2. Łódka do kadzielnicy łyżeczka blaszana	2			12
	3. Kielich Puszka na wielkim ołtarzu do mycia palców po komunii i przed komunikowaniem narodu	1			18
	4. Puszek małych na olea sacra trzy	3			30
Miedź	1. Kociołek na wodę chrzcielną z nakrywą bez nakrywki	2		2	25
	2. Kociołek na wodą święconą do [... ²⁵]	1		3	18
	3. Kapelusz do lania świec	2		2	19
	4. Lampka przed wielkim ołtarzem	1		1	11
	5. Dzbansuszek mały na wodę	1			9
Mosiądz	1. Lichtarzów małych dwa	2			16
	2. Lichtarz większy jeden	1			14
	3. Trybularzów dwa	2		2	25
Spiz	1. Dzwonów niewielkich trzy	3	5	3	
	2. Dzwonek konający	1		30	

²² Jak wynika z dalszej treści spisu, jest to obraz ukrzyżowanego Pana Jezusa.

²³ Nie zgadza się waga całkowita, $2 \times 12\frac{1}{2} + 2 \times 2\frac{1}{2} = 20$ lutów, a nie 15.

²⁴ Z Turcji, tureckich.

²⁵ Nieodczytane słowo, patrz rys. 5.

		szuki	puły	funty	lutry
	3. Sygnaturka w kopule kościoła	1		28	20
	4. Dzwonek przy zakrystii	1		17	1
	5. dzwonek ołtarzowych dawnych 2, jeden przybyły	3		10	2

Żelazo zapisać

		szuki
Blacha	1. Taca blaszana jedna	1
	2. Gwiazd z lichtarzykami do ubrania ołtarza, cztery	4
	3. Puszka stara do zbierania kwesdy	1
Drzewo	1. Krzyżów procesyjnych dwa, krucyfiksów trzy	5
	2. Lichtarzyków drewnianych, malowanych, większych 6, mniejszych, starych 16, dwadzieścia dwa	22
	3. Konfesjonał stary, jeden	1
	4. Katafalk o jednym gradusie z eszami i trumną malowaną	4
	5. Ławek w kościele wielkich ósm	8
	6. Szufład na światło podługowatych dwie	2
	7. Mensa w zakrystyi z szufładami większemi dołem, górą z cymboryum i małemi szufładami, stara	1
	8. Lawatarz ²⁶ z postumentem kamiennym	1
	9. Szufłada na bieliznę kościelną, jedna	1
	10. Obraz procesjonalny jeden, portretów trzy	4

§ IV^{ty}

Garderoba kościelna

		szuk
Ornaty różne	Ornat cały biały, w kwiaty drobne, różowe wyszywany, galonem ²⁷ złotym, szychowym obleczoney astrachanią ²⁸ niebieską podszyty z rekwizytami	6
	2. Ornat biały, cały srebrem w drobne kwiaty różowe przerabiany z rekwizytami	6

²⁶ Umywarka w zakrystii do mycia rąk przed Mszą Świętą.

²⁷ Ozdobna taśma wykonana z użyciem metalowych nitek, służąca do ochrony brzegu materiału.

²⁸ Tkanina futerkowa, rodzaj pluszu.

Dalej garderoba kościelna²⁹

		sztuk
Ornaty	3. Ornat biały, z kolumną różową bładą w desenie, boki w kwiaty srebrne i jedwabne haftowane. Galon wąski, stary. Do tegoż ornatu dalmatyk jednej ze materii dwie z wszystkimi rekwizytami	11
	4. Ornat cały na dnie białym, w kwiaty, w paski zygzakowate fiołkowe, galonem szerokim obłożonym z boku zylami	6
	5. Ornat czerwony, damaszkowy z kolumną białą, atlasową, w koło galonami wąskimi, u kolumny tasiemką obszyty z rekwizytami	6
	6. Ornat bładoróżowy z kolumną żółtą, galonkami srebrnymi obszyty z rekwizytami	6
	7. Ornat fioletowy w paski i kwiaty drobne, żółte, wyrabiany, z kolumną białą, tasiemką jedwabną obszyty, z rekwizytami	6
	8. Ornat zielony, z kolumną jasnoniebieską wąskim galonem szychowym obłożony, z rekwizytami	6
	9 ³⁰ . Ornat, boki bładoróżowe w kwiaty wielkie jedwabne, kolumna na dnie seledynowych w kwiaty zielone, galonem żółtym, szychowym obłożony, astrachanią granatową podszyty, w roku 1821 od w[ielmożnej] kapitanowej Raczyńskiej ofiarowany, z rekwizytami	6
	10. Ornat czarny kaszturowy ³¹ , z kolumną atlasową, czarną, w koło tasiemką u kolumny galonem obszyty, z rekwizytami	6
	11. Ornat czarny, adamaszkowy, z kolumną białą, atlasową, tasiemką jedwabną obszyty, z rekwizytami.	6
	12. Ornat czarny, grodeturowy ³² z kolumną białą grodeturową, galonem szychowym obszyty, z rekwizytami	1
Kapy różne	1. Kapa biała z tureckiej materii w kwiaty zielone, złotem wyrabiana, szczyt z kitaja czerwonego, galeonem szychowym obszyty	1
	2. Kapa fioletowa z tureckiej materii w paski, szczyt atlasowy koloru jasnofioletowego, taśmą jedwabną obszyty	1
	3. Kapa kaszturowa, czarna, z bokami i szczytem kaszutrze wyprawianymi w kolorze ciemnopopielatym	1
Stuł	Luźnych trzy	3
Bursa ³³	Na kaszestorze ³⁴ czerwonym, w kwiaty żółte i zielone, włóczką zszyta z frędzlą żółtą, nowa	1
Sukienka na puszkę	1. Nowa materialna ³⁵ , na białym dnie, kaszowana jedna. 2. Materialna, biała srebrem przerebiana, jedna i 3. Materialna w cętki żółtawe, jedna.	3
Firank	1. Materialnych, białych do obrazu Pana Jezusa par dwie i fioletowych, materialnych par dwie.	4

²⁹ Zmiana strony.

³⁰ Nr 9 znajduje się na końcu zestawienia, po nr 12. Obok informacja: „tu wpisać ornat przybyły”.

³¹ Powleczone cienkim materiałem.

³² Grodetura to rodzaj grubej tkaniny jedwabnej.

³³ Torebka na wiatyk.

³⁴ Jw.

³⁵ Obecnie: materiałowa.

Dalej garderoba kościelna³⁶

Firanki		2. Materialnych, czerwonych, gładkich para jedna, złotem przerabianych par dwie, purpurowych do [obrazu] Św. Rocha para jedna, fioletowych do obrazu procesjonalnego para jedna, ciemnozielone para jedna i gazowych para jedna par	7
		3. Kartonowe w paski , do obrazu Św. Mikołaja	1
		4. Materialne biało-zielone w 1821 do Pana Jezusa ofiarowane są	1
Tuwalnia		Muślinowa, koniec złotem haftowane	1
Bielizna	alb	1. Cienka, kitajom fioletowym u dołu podszyta	
		2. Z płótna ordynaryjnego, u dołu koronkami szerokimi bladioróżowym płótnem podłożonymi obszytych dwie	2
		3. Cienka, stara, koronką wyszywaną w kwiaty białe, wielkie na płótnie fioletowym podszyta u dołu.	
		4. Ordynaryjnych z płótna grubego, koronkami obszytych, dwie	2
	komeszek	1. Z płótna szwabskiego, z koronka szeroką, jedna	1
		2. Z płótna takiegoż, z koronką wąską u dołu	1
		3. z płótna ordynaryjnego z wąską koronką	1
	humerałów	sztuk trzy	3
	korporalów	do mszy sztuk 4, do bursy 2	6
	puryfikaterzy	Różnych dwadzieścia	20
	obrusów	Cienkich, z płótna ordynaryjnego 6, grubszych 8	14
		Grubych, pod spody do ołtarzów jedenaście	11
		Perkalowy z frędzlą [l]nianą. Na roku 1821 przybyły	1
	ręczników	Do lawatarza dwa do ołtarza 4 ^{ty}	6
	pasków	włóczkowy nowy 1. Stary [l]niany jeden.	1
	Poduszek	różnych pod mszały	4
	Baldachim	Materialny z frędzla jedwabną	1
	umbracullum	ed Santissimum	1
	kilimów	Starych, do gradusów jeden tylko, jeden naderwany.	1
	całun	Stary jeden	1
	chorągwi	1. Adamaszkowa, pąsowa z obrazem	1
		2. Pąsowych, kitajkowych, zwijanych dwie	2
		3. bladioróżowa, kitajkowa, stara	1
		4. Kitajkowa, stara z obrazem Matki Boskiej	1
		5. Kitajkowych starych, popielata 1, zielona 1	2
		6. Czarnych, sukiennych, frędzlą obszytych	1

§ V^{ty}

1. Biblioteki i archiwum. Dokumentów Jerzy? Kościele parafialnym zinkowskim nie ma.
 2. Książ kościelnych. Mszał wielki jeden; mszał ... jeden; agentka jedna; ewangelia jedna 4

3. Akta metryczne

1. Książ metrycznych, ślubnych dwie; pierwsza od 1796 do 1806; druga od 1806 do 1823 roku 2
 2. Książ metrycznych chrzestnych, trzy; od 1796 do 1806 jedna; od 1806 do 1817 druga; trzecia od 1817 roku zaczęta, jeszcze nieskończona 3
 3. Książ metryk pogrzebowych dwie: pierwsza od 1796 do 1806; druga od 1806 roku zaczęta 2

³⁶ Zmiana strony.

4. Księga do wypisywania zapowiedzi od 1811 zaczęta	1
5. Książ egzaminów przedślubnych dwie, pierwsza od 1803 do 1819, druga od 1819 roku zaczęta	2
4. Księgi gruntowe	
1. Księga wizyt dekanalnych do 1806 roku zaczęta	1
2. Zbiór różnych przepisów biskupich	1
3. Status animarum (spis dusz) z lat 1806, 1809, 1816, 1817, 1819 i 1820	1
4. Księga do wpisywania przychodów i rozchodów kasy brackiej	1

§ VI^v/ξ

Fundusze kościoła Zinkowskiego

Kościół parafialny Zinkowski, z prawem funduszu, posiada jurysdykcję z kilkunastu³⁷ chałup złożony w miasteczku Zinkowcach sytuowaną, i kilkadziesiąt³⁸ gruntu ornego. Lecz od kogo by ten fundusz był zrobiony, o tym niczego się z akt gruntowych dla nieznajdowania się archiwum służących kościołowi dokumentów, niczego dowiedzieć się nie można. Obowiązki do tego funduszu przywiązane administrowanie SS Sakramentów dla parafian i odprawiania w niedzieli oraz w święta uroczyste Mszy Świętych śpiewanych, na in intenacją tychże parafian, czemu będący na usłudze duchownej przy kościele zinkowskim kapelan zakonu XX Trynitarzów w całej obszerności zadasyć czyni.

2do Folwarku i remanentów gospodarskich w bydle i sprzętach rolniczych tudzież zabudowań ekonomicznych przy kościele zinkowskim osobnych nie ma. Zbiór krosencji rocznej, jaki ma rządca kościoła, mieści w zabudowaniach przy plebanii opisanych.

3to Jurydyka³⁹ do kościoła zinkowskiego należąca leży na wzgórku nad wodą płynącą rzeką Smotrycz, lecz zaraz przy plebanii. Jest na niej chat mieszkalnych 16. Pięć przez podda[nych], a jedenaście przez czynszowników zamieszkałych. Dusz po od [...] rzeszy i poddanych płci męskiej jest dziesięć. Poddani sami od siebie wszystkie podatki do skarbu monarszego odprowadzają, których, corocznie, mniejsza lub większa jak z rozkładu rządu wypadnie bywa propercya. W roku terażniejszym podasznego⁴⁰, winokurnego i innych podatków zapłacili poddani rubli ass[ygnacji]⁴¹ ...czyli srebrem rub.: ... kop.:...⁴². Rekrutowe płaca tam, gdzie rząd wskaże i w takiej proporcji, w jakiej z rozkładu wypadnie. Stan poddanych biedny, mało bowiem bardzo mają gruntu.

4to Powinności jurydyczan inwentarskie

Każdy poddany używający grunt, robi pańszczyzny pieszej po jednym dniu na tydzień, a w roku dni takich 52. Więcej żadnych powinności odbywać i danin dawać poddani nie są obowiązani. Czynszownicy wnoszą opłaty podług dobrowolnej ugody rocznej jak jest położona w rubrykach inwentarskich.

³⁷ Powyżej dopisano liczbę: 15.

³⁸ Powyżej dopisano liczbę: 50.

³⁹ Nieruchomość w mieście królewskim stanowiąca własność prywatną, tu: kościelną.

⁴⁰ Podymne, podatek od nieruchomości (od dachu, od dymu).

⁴¹ Asygnacja – rosyjski pieniądz papierowy wprowadzony w 1679 r. przez Katarzynę II. M. Wodziński, *Złota Uncja*, <https://zlota-uncja.pl/pl/content/14-zarys-historii-pieniadza-rosyjskiego> (dostęp: 18.04.2023).

⁴² W rękopisie pozostawiono puste miejsca do późniejszego wypełnienia kwot.

Nr sadyb.	gospodarz		zamożność				morgi	5 ^o Inwentarz jurydyki kościoła zinkowskiego		dusz		pańszczyzna dni	czynsz rubli	adnotacje
	pleśń	chatupni	konie	woły	krowy	cielęta		Wasył	zinkowski	męskich	żeńskich			
1	1		4	2	2	10	Wasył żona	TKacz Marcela	60	52				
							syn	Micheł	14					
2	1		2	1	1	10	Mykita żona	Gruby Magdalena	38	25		52		
							syn	Mikołaj	3					
							córki	Tatiana	15					
								Apolonia	13					
3	1		3	1	1	10	Maciej żona	Kateryna Węgrocki	55	5		5	20	organista
							syn	Marianna	42					
							syny	Marcin	14					
								Szymon	12					
4	1						Teresa	Węgrocka wdowa Jan	42	26		26		
							Marianna	syn	18					
5								Buczycka wdowa	48	26		26		
								syn	17					
								Czynszownicy						
6	1							ur. Walenty Brzostowski					2	
7	1							ur. Antoni Siedlecki					2	
8	1							ur. Jan Lebedyński					2	
9	3	6	3	6	4	30		Unteroficer Stefan Barszczewski				1	1	
								Do przeniesienia	9	8	156	7 ^A	3 ^B	
9	3	6	3	6	4	30		Z przeniesienia	9	8	156	12	20	
10	1							ur. Boezowska wdowa				1		
11	1							Węgier Paweł Kisz				1		
12	1							Węgier Jan Lokatosz				1		
13	1							ur. Kazimierz Werchacki				1	50	
14	1							Wołny Dominik Kamieniarz					60	
15	1							ur. Wincenty Grzybowski						Do kasy brackiej płacone
13	3	11	3	6	4	30		Suma ogólna	9	8	156	20	90	

^A Wyraźny błąd w dodawaniu, poprawiony w przeniesieniu do dalszej części tabeli.

6 ^o Sumariusz rocznej intraty		srebrem	
		rubli	kopiejek
1 ^o	Za 156 dni ... pańszczyzny od dwóch pieszaków i 2ch chałupników po 10 ^{ko} srebrem	15	60
2 ^{do}	Czynsz od jednego pieszaka i jedenastu chałupników	20	90
Summa rocznej intraty z jurydyki kościoła zinkowskiego		36	50

Orientuję się z 1°, że zaliczony czynsz do intraty od organisty, od którego on, posiadając grunt puszy, ile co w usłudze kościoła zostającym jest wolny, stąd są ze swoim miejscem w ekspens gruntową 20. Że jest jeszcze przy kowale zaraz za cmentarzem chata, w której mieszkający czynszownik czynsz do kasy brackiej i na rzecz potrzeb kościelnych płaci.

7° Opisanie ziem funduszowych

1° Wiele jest ziemi pod sadybą kościoła z imiennym cmentarzem, zabudowaniami plebanii, jurydyką i wygonem, nie wiadomo, gdyż nie ma zrobionej mapy. Też mi nie wiadomo, wiele kościół ornego i sianorzętego posiada gruntu, podług jednak partykularnego obmiaru ma na wschód pola morgów⁴³ 8, a na zachód morgów 42. Ogółem 50 morgów, czyli podług przyjętej tu miary sznurów 25⁴⁴. Lecz wymiar takowy, ile nie dokładny, nie jest pewny i o pomiar gruntu dla akuratnego domierzenia ilości posiadanej przez kościół postarać się rządca kościoła powinien. Z opisanego gruntu wzywanie takowe.

		morgi
a)	Rządca kościoła sianoczęści 8, pola ornego 12	20
b)	Poddani używają pola ornego pomiędzy nich podzielonego morgów trzydzieści	30
Suma ziem funduszowych w używaniu będących		50

Ziemia ta funduszowa między gruntami dóbr grafa Markowa a w grafini Moroniowej położona i znakami pewnymi odznaczona, jak dotąd w spokojnym posiadaniu kościoła zostaje. Prócz której żadnych innych gruntów, lasów, zarośli i tym podobnych kościół parafialny, świecki, zinkowski nie posiada.

⁴³ Morga – miara powierzchni stosowana w Polsce od XIII w. W latach 1764-1819 morga staropolska wynosiła 0,5985 ha, natomiast w latach 1819-1849 stosowana była morga nowopolska wynosząca 0,55987 ha. Wcześniej od XVI do XVIII wynosiła około 0,56 ha. Nie wiadomo, w której mierze podane są omawiane powierzchnie (D. Fenna, *Jednostki miar*, s. 185).

⁴⁴ Sznur – miara długości i powierzchni. Sznur staropolski stosowany w latach 1764-1819 wynosił: długość 44,665 m, powierzchnia 1995 m². Sznur nowopolski stosowany był w latach 1819-1849 i wynosił: długość 43,2 m, powierzchnia 1866,24 m². Sznur, jako jednostka powierzchni, był równy 1/5 morgi. (D. Fenna, *Jednostki miar*, s. 270). Nie jest jasne, o którą jednostkę chodzi: staropolską czy nowopolską. Nie jest też jasne, dlaczego podano, że 1 sznur jest równy 1/2 morgi.

§ VII^{my}/ξ

Opisanie sum lega i innych

			kapitału		procenta	
			rubli	kop.	rubli	kop.
1	2000 złotych	Kościelna pewna w roku 1799 przez W S Kulskę z obli- gum odprawienia w roku mszy czytanych 52 zapisana i na jej domu w Kamieńcu Podolskim sytuowanym dziś przez W. Gumkowskiego nabytym z procentem 3½ umieszczona	300		10	50
2	400 złotych	Bracha [^] z kwesty zebrana i na domu W. Kotuickiego z procentem 4 ulokowana	60		2	40
Suma kapitałów i procentów pewnych			360		12	90

[^] Tu: pozostała kwota (braha – wywar pozostały po pędzeniu wódki).

Sum zawodnych ani zaginionych kościoł parafialny zinkowski żadnych nie miał i nie ma.

§ VIII^{my}/ξ

Prawo prezentowania

Chociaż dobra miasteczko Zinkowce, gdzie leży kościół parafialny, są dziedzicznymi WW Woroniewa i on z tytułu tego być by powinien prezentatorem⁴⁵ i kolatorem⁴⁶ tego kościoła, lecz że są nadto szczupłe fundusze, przez to on nie prezentuje plebana widać dlatego, aby się o dziesięcinę nie upominali. Ze zaś tenże kościół z mocy dekretu W. biskupa Dembowskiego⁴⁷ oraz jego parafia kod zarządzeniem klasztoru kamienieckiego księży Trynitarzy zostaje, dlatego prowincjał tegoż zakonu księdza komendarza⁴⁸ na pewny czas wyznacza.

§ IX^{ty}/ξ

Komendarz parafii kościoła zinkowskiego, JKs Walenty Grodzki, stanu szlacheckiego gubernium podolskiego, urodził się w roku 1782. Słuchał nauk w barskich i winnickich szkołach. W roku 1801 wstąpił do zakonu w Brahiłowie⁴⁹. Słuchał nauk duchowych, retoryki filozofii i teologii w miasteczku Orszy⁵⁰. Wyświęcony na kapłana w 1809. Spełniał obowiązki 1° kaznodziei i kooperatora (?) do końca 1809 roku w Krzewicach⁵¹. 2do kaznodziei i profesora szkoły parafialnej w Wilnie do 1810 roku. 3° przez rok 1811 zastępował miejsce proboszcza w Brzostowe Wielkiej. 4to różne obowiązki po różnych miejscach spełniał do 1821 roku, od którego początku pełni posługę duchową dla parafian zinkowskiego kościoła.

Przy kościele świeckim, parafialnym zinkowskim, choć dość jest [to] rozległa parafia, ksiądz jeden spełnia posługę duchową, nie masz funduszu dostatecznego na jego utrzymanie

⁴⁵ Osoba dysponująca prawem prezenty, czyli prawem przedstawienia kandydata na urząd kościelny.

⁴⁶ Prezentator, a także ofiarodawca lub fundator.

⁴⁷ Jan Dembowski, herbu Jelita, urodzony 14 XII 1729 w Warszawie, zmarł 13 IX 1809. Biskupem kamienieckim został w roku 1798, ale wkrótce został usunięty z diecezji. Kawaler orderu Świętego Stanisława.

⁴⁸ Duchownego zarządzającego parafią w przypadku niedyspozycji proboszcza, jego nieobecności lub wakatu.

⁴⁹ Obecnie Браїлів, miejscowość na Ukrainie (49°06'19"N 28°09'13"E). W 1740 rozpoczęto budowę kościoła trynitarzy.

⁵⁰ Obecnie Орша, miasto na Białorusi (54°28'N 30°19'E).

⁵¹ Miejscowość w województwie lubelskim (50°26'27"N 23°51'02"E).

i ledwo wyżyć może. Parafianie akuratańską posługą w administrowaniu Świętych Sakramentów ze strony księdza komendarza⁵² mają. Nabożeństwa codzienne i w dni uroczyste odbywają się w swoim czasie z wszelką jak może być akuratańską. Oprócz którego i posług parafialnych będący przy kościele zinkowskim ksiądz winien odprawiać następujące obowiązki:

	Tabela obowiązków kościoła zinkowskiego	Msza święta	
		śpiewana	czytana
1	Dla parafian na ich intencję co niedzieli i w dni uroczyste powinna być i odprawia się msza śpiewana a w roku takich mszy	71	
2	Z zapisu W. Skulskiej i za jej duszę na rok odprawia się		52
	Suma obowiązków kościoła zinkowskiego	71	52

Przy kościele zinkowskim jest tylko jeden kościelny sługa organista, Maciej Wągrocki, który używa gruntu [53] morgów 16 i od wszelkich posług dworskich wolny. Płaci tylko do skarbu monarszego podatki i od usznego i najmu.

§ X^{ty}:

1 ^o Dochody funduszowe kościoła zinkowskiego	rubli	kopiejek
Pewne użytkujące		
1 ^o funduszowe jurydyki kościelnej podług sumariusza wyżej w § 6 rocznej intraty	36	50
2 ^o procentu od sum wyżej w paragrafie siódmym opisanych rocznie	12	90
Suma dochodów rocznych pewnych	49	40
Niepewne, zawodne		
Za dziesięć, znoszoną z dóbr miasteczka Zinkowce po darowaniu tychże dóbr grafini Branickiej zakwestionowana i nie oddawana, ma kościół zinkowski rocznego, zawodnego dochodu, in summa	60	
2 ^o Rozchody kościoła zinkowskiego roczne		
Podatku ziemskiego wnosić z dusz funduszowych 10 trzecią rewizją 1816 roku podanych rubli 14 kopiejek 20	3	55
Do przeniesienia rozdać	3	55

Dalej rozchody kościoła zinkowskiego	srebrem	
	rubli	kopiejek
Z przeniesienia	3	55
Organistom rocznie płaci podług założonej intraty do inwentarza, gdzie czynsz z gruntu paszego zaliczony	5	20
Do kasy brackiej 1. Czynszu od [54] Grzybowskiego pobieranego	3	60
2. procentu od sumki brackiej na domku Kotwickiego w Kamieńcu ulokowanej	2	40
Suma rozchodu rocznego	14	75
Zostaje reszty po otrączeniu rozchodu od przychodu	34	65
Zgadza się dodana reszta do rozchodu z założonym przychodem	49	40

Z pozostałej, jak wyżej, reszty 34 rubli 65 ko[piejek] srebrem oraz z parafialnych jako być mogą rocznych dochodów komendarz kościoła zinkowskiego siebie, dom i służących swoich utrzymuje.

⁵² Duchowny, administrator parafii.

⁵³ Nieodczytane słowo, patrz rys. 6.

⁵⁴ Nieodczytane słowo, patrz rys 7.

§ XI^v/ξ

Wiadomość o parafii zinkowskiej

Parafia zinkowskiego kościoła składa się z miasteczka jednego i dziesięciu przysiółków, które tak są blisko kościoła położone, iż z żadną inną parafią nie graniczą [ss]⁵⁵, prócz wsi p. Branickiej stykającej się z parafią [s⁶]. Tak dobra do tej parafii należące są te: 1° Miasteczko Zinkowce. 2do wsi Bietanówka, Polskie Folwarki, Scianki, Ciołkowce, Hołosków, Ormiany Wielkie, Ormiany Małe, Podzamcze, Dłużek i Żabińce, których stan jest następujący:⁵⁷

Stan parafii kościoła Zinkowskiego	Odległość od kościoła	Ludność			Do spowiedzi		Urodziło się		Umarło			
		domy	męskich	żeńskich	zdolnych	niezdolnych	R[uski]/legol wyznania	Z innym wyznaniem	męskich	żeńskich	męskich	żeńskich
Miasteczko Zinkowce		60	240	108	243	105	-	2	6	3	3	3
Wsie												
Bietanówka	½	25	80	79	118	35	-	-	5	4	-	-
Polskie Folwarki	½	75	200	180	265	115	3	-	4	7	3	4
Scianki	1	3	7	10	10	7	-	-	1	-	1	-
Ciołkowce	5	78	100	106	196	50	-	-	4	5	1	2
Hołosków	6	133	202	208	355	127	1	-	6	8	1	2
Ormiany Wielkie	7	74	140	106	163	83	-	-	-	1	1	-
Ormiany Małe	7	15	25	21	31	14	-	-	-	-	-	-
Podzamcze	½	25	53	67	84	26	-	-	1	2	1	2
Dłużek	3	85	80	66	105	41	1	1	8	1	2	1
Żabińce	4	3	6	7	10	3	-	-	-	1	-	-
Suma		576	1053	952	1574	606	5	3	35	32	13	14

Wszyscy parafianie spowiedź wielkanocną, wyjąwszy bardzo małą liczbę, odprawili. W parafii nie ma publicznych zgorzeń mi nie słyhać o tym. W parafii zinkowskiej nie ma żadnych kaplic prócz kaplicy za miastem Kamieńcem, cmentarzowych, a i ta od rządu Katedry zależy.

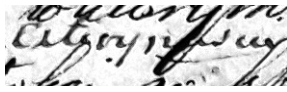
Niniejszą wiadomość własnoręcznie podpisuję X.W. Grodzki, kooperator kościoła zinkowskiego.

⁵⁵ Może autor tekstu miał na myśli parafię innego dekanatu? Parafia zinkowska graniczyła: od północnego-wschodu z parafią w Zaleszczach, od wschodu i południa z parafiami w Kamieńcu Podolskim, od zachodu z parafią w Oryninie, a od północy z parafią w Czerczach (J. Szczepaniak, *Diecezja kamieniecka ok. 1830 r.*, t. 1: *Katalog kościołów i kaplic oraz duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego*, Kraków 2019, s. 43, 49).

⁵⁶ Nieodczytane słowo, patrz rys. 8.

⁵⁷ W przytoczonej tabeli nie zgadzają się sumy niektórych kolumn.

Nieodczytane fragmenty tekstu

Rys. 1

Rys. 2

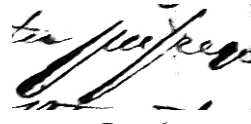
Rys. 3

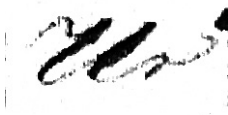
Rys. 4

Rys. 5

Rys. 6

Rys. 7

Rys. 8

Bibliografia

Źródła

Acta visitationis generalis ecclesiam... AD 1741, PAN w Krakowie, sygn. 2002, mikrofilm 470, k. 619-623.

Visitatio generalis Ecclesiae olim Cathedralis Camenecensis Podoliae, ab. Michaelae Romano.. Sierakowski.. episcopo Laticzoviensi.. personaliter facta et expedita A.D.1796, Archiwum Główne Akt Dawnych, zespół PL, 1/388, „Zbiór Aleksandra Czołowskiego”, sygn.: 249, mikrofilm 38856, s. 74-86.

[Wizytacja] *diecezji podolsko-kamienieckiej dekanatu zinkowskiego. Kościół świecki, parafialny zinkowski*, w: *Описание костелов и монастырей 1824*, Державний Архів Хмельницької Области (Państwowe Archiwum Obwodu Chmielnickiego). sygn: Ф. 685. Оп. 4. Спр. 23., 91-98 зв.

Literatura

Arcta A., *Słownik ilustrowany języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1916.

Biedrzycka A., *Kościół katedralny w Kamieńcu Podolskim w świetle wizytacji z roku 1741*, „Rocznik Biblioteki PAU i PAN w Krakowie”, 47/2002, s. 9-80.

Fenna D., *Jednostki miar*, Warszawa 2004.

Gierowski J., *Hozjusz Stanisław*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10, Wrocław 1962-1964, s. 42-46.

Hamryszczak A., *Wizytacje kanoniczne jako źródło historyczne*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 105/2016, s. 53-62.

Kowalczyk J., *Świątynie późnobarokowe na kresach*, Warszawa 2006.

Ковальський А., *Сакральна архітектура Поділля XVII-XVIII ст. Єврейська спадщина*, „Вісник Львівської національної академії мистецтв”, 30/2016, s. 311-319.

- Kumor B., *Kamieniecka Diecezja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 452-466.
- Kumor B., *Rupniewski Stefan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 33/1, z. 136, Wrocław 1991-1992, s. 114-116.
- Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.
- Lam S., *Trzaski, Everta i Michalskiego Encyklopedia Powszechna dla Wszystkich*, Warszawa 1936.
- Litak S., *Struktura terytorialna kościoła łacińskiego w Polsce w 1772 r.*, Lublin 1980.
- Litak S., *akta wizytacyjne parafii z XVI-XVIII wieku jako źródło historyczne*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 5/1962, nr 3, s. 41-58.
- Mucha J., *Organizacja diecezji kamienieckiej do 1795 r.*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 30/1983, nr 4, s. 63-284.
- Nitecki P., *Biskupi kościoła w Polsce, słownik biograficzny*, Warszawa 1992.
- Ostrowski M., *Historyczny rys Biskupstwa Kamienieckiego*, „Przegląd Katolicki”, 1863, nr 19 s. 295-298, nr 20, s. 310-313, nr 34, s. 535-540, nr 35, s. 550-555, nr 38, s. 600-603, nr 39, s. 615-617.
- Плaмiєнiцкa O., *Сакральна архiтектура Кам'янца на Подiллi*, АБЕТКА, Кам'янець-Подiльський 2005.
- Rożkow W., *Визитация Римско-католического Кафедрального собора Св. Апостолов Петра и Павла в Каменце-Подольском 1860 (?) года*, „Res Historica”, 51/2021, s. 719-751.
- Szczepaniak J., *Diecezja kamieniecka ok. 1830 r.*, t. 1: *Katalog kościołów i kaplic oraz duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego*, Kraków 2019.
- Trajdos T.M., *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386-1434)*, Wrocław 1983.
- Kościół chrześcijański na Podolu*, red. T.M. Trajdos, Warszawa 2014.
- Tendecki J., Kopiński K., *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014, zał. 4, s. 359-384.
- Urban J., *Rękopis wizytacji diecezji kamienieckiej z 1777 roku z Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu*, „Folia Historica Cracoviensia”, 2004, nr 10, s. 389-392.
- Wodziński M., *Złota Uncja*, <https://zlota-uncja.pl/pl/content/14-zarys-historii-pieniadza-rosyjskiego> (dostęp: 18.04.2023).
- Wołczański J., *Inwentarz rzymskokatolickiej katedry pod wezwaniem Apostołów Św. Piotra i Pawła w Kamieńcu Podolskim według stanu z 1930 roku*, w: *Pasterz i twierdza. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu biskupowi Janowi Olszańskiemu ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim*, red. J. Wołczański, Kraków 2001, s. 367-384.
- Pasterz i twierdza. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu biskupowi Janowi Olszańskiemu ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim*, red. J. Wołczański, Kraków 2001.
- Wyczawski H.E., *Wprowadzenie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989, s. 256-260.